

URDU DÂİRE-İ MAÂRİF-İ İSLÂMİYYE

Encyclopaedia of Islam'dan tercüme edilen maddeler müelliflerinin imzasıyla yayımlanmış, önemli ekleme ve düzeltmeler yapılması durumunda ilk müellifin isminin yanına maddeyi düzenleyen veya katkıda bulunanın adı da yazılmış, bazan müellif yerine "idare" kelimesi kullanılarak ikmalin editörler tarafından yapıldığına işaret edilmiştir. Gerek bu tür ortak maddelerde gerekse yeni yazılan maddelerde "idare" imzasının çokça kullanılmış olması editörlerin ve merkez müelliflerinin katkısının bir hayli fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak çevrilip ikmal edilen maddeler için bu imzanın kullanılması bir ölçüde mâkul karşılanırsa da "Pakistan", "Sîret", "Siddîk Hasan Han Kannevcî", "Muhammed Kâsım Nânevî", "Muhammed Enver Şah Keşmîrî" ve "Marmaduke William Pickthall" gibi önemli maddelerin de bu anonim imzayla çıkarılması eleştiriye açık bir husustur.

Ansiklopedinin muhtevasına bakıldığında *The Encyclopaedia of Islam*'ın birinci ve ikinci neşirleri üzerine ciddi katkıların yapıldığı görülmektedir. *The Encyclopaedia of Islam*'da bulunmayan İslâm sanatı ve bilimi, Fars ve Urdu edebiyatları, İslâm ülkeleriyle ilgili maddeler tamamlanmış, özellikle Urdu dili ve edebiyatına, mahallî dillere, Hint-Pakistan coğrafyasına, tarih ve kültürüne, âlimlerine ve eserlerine dair birçok yeni madde ilâve edilmiş veya mevcutların yerine yenileri yazılmıştır. "Ahmed Han", "Urdu", "Âzâd", "Eşref Ali Tehânevî", "Birelvî", "Pakistan", "Peştu", "Pencâbî", "Cem'iyye (Hindustan aor Pakistan)", "Diyübendî", "Rızâ Han", "Refiuddin", "Sîret", "Siddîk Hasan Han Kannevcî", "Abdülhak (Bâbâ-yı Urdu)", "Şâh Abdülkâdir Dihlevî", "Ubeydullah Sindî", "Înâyetullah Han el-Meşriki", "Mahmûd Hasan", "Medâris", "Na't: Urdu" gibi maddeler bunlardan bazılarıdır. İslâmiyet'e dair önemli maddeler yeniden yazılmış veya ciddi eklemeler yapılmıştır. Meselâ "Hazret-i Muhammed" maddesi (XIX, 3-312) tamamen yeniden yazılmış, daha sonra bazı düzenlemelerle birlikte *Sîret-i Hayrî'l-enâm* adıyla müstakil kitap halinde basılmıştır (Lahor 1999, 1424/2003). "Kur'ân" maddesi de Gulâm Ahmed Harîrî, Abdülkayyûm, Muhammed İshak Battî ve editörlerin eklemeleriyle bir hayli genişletilmiştir (XVI/1, s. 318-617). Türk tarihi ve medeniyetiyle ilgili bazı maddeler, *The Encyclopaedia of Islam*'ın Türkçe tercümesi ve ikmalî olan *İslâm Ansiklopedisi*'nden alınmış, şarkiyatçılara da yeni maddeler yazdırılmıştır. Türkçe tercüme-

ye nisbetle İslâm'la ilgili maddelere yönelik müdahale ve iyileştirmeler *Urdû Dâire-i Ma'ârif-i İslâmiyye*'de daha fazladır. Urduca ansiklopedide *The Encyclopaedia of Islam*'daki maddelerde yer alan çok sayıda hatanın tashihi edildiği görülmektedir (Hamidullah, *WI*, VI/3-4 [1961], s. 245-246). Muhammed Hamîdullah, incelediği ilk fasiküllere dayanarak maddelerin güzel tercüme edildiğini ifade etmekle birlikte (*İTED*, II/2-4 [1960], s. 280) özellikle ilk ciltlerdeki tercüme aslına sadık kalma endişesiyle çok ağırdal bir dil kullanılmış, metin yer yer zor anlaşılır hale gelmiştir. Ayrıca bazı maddelerde fahiş tercüme hataları yapılmıştır (örnekler için bk. Khalidi, XXXVI/1 [1962], s. 79-81). Gerek tercüme edilen gerekse yeniden yazılan bir kısım maddelerdeki muhteva yetersizliği, ansiklopedinin genelinde uyum ve iç bütünlüğü eksikliği, eserlerin basım yeri ve tarihlerindeki hatalar dikkat çekmekle birlikte bunların uzun zaman içinde gerçekleştirilen hacimli ve ortak bir çalışmada kaçınılması zor hususlar olduğu da belirtilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Urdû Dâ'ire-i Ma'ârif-i İslâmiyye, I-XXIV, Lahor 1962-92; *Urdû Dâ'ire-i Ma'ârif-i İslâmiyye Ehl-i 'İlim ki Nazar meyn* (*Urdu Encyclopaedia of Islam: Views of Some Eminent Scholars*), Lahor 1970; *Prospectus of the Encyclopaedia of Islam in Urdu: A Panjab University Project*, Lahor, ts. (Punjab University Press); *Introducing Urdu Encyclopaedia of Islam*, Lahor, ts. (Punjab University Publication); M. Hamîdullah, "Urduca İslâm Ansiklopedisi, Lahor 1959", *İTED*, II/2-4 (1960), s. 278-280; a.m.f., "The Urdu Edition of the Encyclopaedia of Islam", *WI*, VI/3-4 (1961), s. 244-247; A. N. MD. Khalidi, "Urdu Encyclopaedia of Islam", *JC*, XXXVI/1 (1962), s. 79-81; Mahmûdü'l-Hasan Ârif. "İbtidâ'îye", *Tekmil-e Urdû Dâ'ire-i Ma'ârif-i İslâmiyye*, Lahor 2002, I, 2-6; Abdülhamit Birışık, "Muhammed Şefî", *DİA*, XXX, 575.

ABDÜLHAMİT BİRİŞİK

URDUCA

Pakistan'ın resmî ve millî dili.

Urdu dili Pakistan'dan başka Hindistan'ın da resmî dillerinden biridir. Ayrıca İngiltere ve Körfez ülkelerinin aralarında bulunduğu birçok ülkede ana dili Urduca olan çok sayıda Pakistanlı ve Hintli göçmen tarafından konuşulmaktadır. Bugün aynı etnik kökenden gelmeseler de Urduca konuşan insanların sayısı 60-70 milyon arasındadır. Bunun 10 milyondan fazlası Pakistan'da, 50 milyonu da Hindistan'da yaşamaktadır. Bu dile Urdu(ca) adının verilmesiyle ilgili farklı görüşler vardır. Urdu ke-

limesi Türkçe'de ve Moğolca'da hanın sarayını, karargâhını, silâhlı kuvvetleri (ordu / orda) veya askerinin konakladığı, barındığı yeri (ordugâh, karargâh) ifade etmektedir (bk. ORDA; ORDU). Kelimenin Urduca'da eş anlamlısı "leşker"dir. Cengiz Han'ın haleflerinin ordugâhlarına Urdû-yi Mutalâ (Altın Ordu / Altın Orda) denilmekteydi. Bâbü'r'ün fetihlerinden sonra ordugâhlar ve hükümdarın karargâhı için de ordu kelimesi kullanılmıştır. Buna göre Urdu / Urduca "ordunun, askerinin dili" demektir. Bazılarına göre ordunun içinde farklı bölgelerden farklı dilleri konuşan askerler bulunduğundan bu dillerin karışımıyla oluşan dile de Urduca (Urduca) adı verilmiştir. Bir kısım araştırmacılar ise Urduca'nın Türk ve İranlı askerlerin geliş gidişi ve alışverişleriyle başladığını ileri sürmüştür. Hindu dil bilimcilerine göre Urdu kelimesi eski İran Hükümdarı Erdebil'in adından gelmektedir. Her ne kadar dilin asıl adı Urdu ise de Urduca şeklindeki kullanımı ilmî çevrelerde de kabul görmüştür.

Bu dil için Urdu yanında çeşitli dönemlerde değişik adlar kullanılmıştır. Bunlardan ilki ve en yaygını Hindî ve Hindvî'dir. Urduca'nın ilk şairlerinden Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin eserlerinde, XVIII. yüzyılda Mîr Eser'in *Ĥâb u Ĥayâl* mesnevisinde ve XIX. yüzyılda Abdülkâdir ed-Dihlevî'nin Kur'an tercümesinde bu dil Hindî kelimesiyle ifade edilmiştir. Hint mûsikisine özgü bir terim iken daha sonra bir mısraı Farsça, bir mısraı Hindî veya mısranın yarısı Farsça yarısı Hindî, müemmma' şeklindeki nazım türü olan "rîhte" de bu dilin gelişim sürecinde aldığı adlardan biridir. Farklı birkaç dilin birleşimine işaret eden rîhtenin Urdu karşılığında ilk kullanılışı Ekber Şah zamanına rastlamaktadır. Fakat bu daha çok edebiyat ve şiire mahsus bir ad olarak kalmıştır. Yine bu dilin gelişim sürecinde Pencap bölgesiyle irtibat kurulduğu dönemlerde Pencâbî, Gucerât'ta ve Gucerâtlı şairler tarafından kullanıldığında Guçrî denilmiş, ilk yaygın edebî şeklinin olduğu Dekken bölgesindeki lehçesi de Dekkenî adıyla anılmıştır. Bölgeye gelen Avrupalılar'ın tercih ettiği Hindustânî ise günümüz Hindistan'ında Urduca-Hintçe rekabeti dışında kalan bazı çevrelerde bu iki dilin herkes tarafından anlaşılabilir ve kabul gören ortak lehçesini ifade etmektedir. Urduca karşılığında ilk defa Şah Cihan döneminde (1628-1658) saray ve çevresinin dilini halk dilinden ayırmak için aynı zamanda hükümdar ve yakın çevresinin, hükümet görevlilerinin ikamet ettiği bölgeyi ifade eden Urdû-yi Muallâ terkibi benimsenmiş, zaman içinde

bununla imparatorluğun başşehri Delhi ile çevresinde konuşulan dil kastedilmiş, daha sonraki dönemlerde bu terkipten “mullâ”nın düşmesiyle sadece Urdu kelimesi kullanılmıştır.

Hindistan ve Pakistan ilmî çevrelerinde Türkçe kökenli olduğu kabul edilen Urdu kelimesinin Hindistan’da ilk defa Bâbü’ün (1526-1530) *Vekâyi*’inde yer aldığı kaydedilmektedir. Fakat *Vekâyi*’de bu özel bir dilin adı olarak değil “ordugâh” anlamında kullanılmıştır. Kelimenin dil adı olarak ilk defa Urdu edebiyatı şairlerinden Mushaffî’nin (ö. 1240/1824) bir beytinde geçtiği belirtilmektedir. İngiliz şarkiyatçısı T. Grahame Bailey, Mushaffî’nin beytinin ne zaman kaleme alındığının kesin şekilde tesbit edilemediğini, bu sebeple John Gilchrist’in 1796’da yayımlanan *A Grammar of the Hindoostanee Language* adlı kitabının bu dile özgü bir isim halinde Urdu kelimesinin kullanıldığı ilk eser olduğunu ileri sürmüştür. Giyân Çand Ceyn ise Urdu’nun dil adı olarak ilk defa Mîr Muhammedî Mâil’in (ö. 1176/1762) divanında geçtiğini kaydetmektedir (Selîm Ahter, s. 30).

Urdu dili Hint-Avrupa dil ailesinin Hint-Ârî koluna bağlıdır. Milâttan önce yaklaşık 1500’lü yıllarda Hindistan’a giren Ârî kavimlerinin konuştukları farzedilen ortak dil, milâttan önce 1500-500 arasında Hindular’ın ilk dinî metinleri Rig Vedalar’ın yazıldığı Vedik dili ve standart edebiyat ve din dili Sanskrit aşamasına girerek iki dala ayrılmıştır. Hindistan’ın Ârî olmayan diğer kavimlerinin dilleriyle, bilhassa Vedik dili kolunun karışımı ile de zamanla Prakrit (fıtrî, doğal) denilen yeni diller teşekkül etmiştir. Milâttan önce 500’den milâttan sonra 600 yıllarına kadar devam eden orta dönemde Maharaştrî, Şurasenî, Mâgdhî, Ardî Mâgdhî ve Pişâçî gibi diller ortaya çıkmıştır. 600-1000 yılları arasındaki dönemde Ap Bhrañaş (bozuk diller) görülmüş, bu tarihten sonra yeni bir gelişim evresiyle bu dillerden yeni Ârî dilleri doğmuştur. Bunlardan Batı Hint dilleri grubuna dahil olan Khari Boli’nin temelinde Urdu dilinin teşekkül ettiği ve geliştiği düşüncesi günümüzde en yaygın görüşlerdendir. Fakat Urdu dilinin teşkiline sebep olan müslüman ordularının Khari Boli ve Haryânevî dillerinin konuşulduğu bölgelere ulaşmasına kadar geçen dönemde bu dilin izlediği gelişim süreci henüz kesinlikle belirlenememiştir. Bundan dolayı sonraları Khari Boli’yi etkileyerek Urdu dilinin ortaya çıkışına hangi dilin öncülük ettiği hususunda dilbilimcileri arasında görüş birliği yoktur ve bu konuda birbirinden çok

farklı teoriler ileri sürülmüştür. İlk Urdu edebiyatı tarihçilerinden Muhammed Hüseyin Âzâd, *Âb-ı Hayât* adlı eserinde Urduca’nın Brac Bhâşâ’dan doğduğunu kaydetmiştir. Brac Bhâşâ, Khari Boli ile aynı dil grubuna bağlı, benzer nitelikli bir dil olmakla birlikte kısa sürede karşı teoriler ortaya atılmaya başlanmıştır. Nitekim edebiyat tarihçisi ve dilci Hâfız Mahmûd Şîrânî buna karşı çıkmış, Urdu diliyle Brac Bhâşâ’nın akraba diller olduğunu, fakat her iki dilin ayrı ayrı geliştiğini belirterek Urduca’nın Pencap’ta eski Pencâbî’den türediğini ve oradan Delhi’ye intikal ettiğini söylemiştir.

T. Grahame Bailey, Şîrânî’nin görüşüne yakın biçimde Urdu dilinin gelişimini şu şekilde özetlemektedir: 1027 yılı Urdu dilinin doğum tarihi olarak kabul edilebilir. Çünkü bu tarihte Gazneli Mahmud’un Pencap’ı ele geçirmesiyle müslüman askerler bölgeye gelip Lahor’a yerleştiler. Resmî dilleri Farsça olan bu askerler Pencâbî konuşan yerli halkla irtibat kurarak onların dilini öğrendiler. Fakat bu dili konuşurken birçok Farsça ve Arapça kelimeyi de Pencap diline soktular, böylece Urdu dilinin ilk şeklini meydana getirdiler. Bu hadiseden 160 yıl sonra bölge Muizzüddin Muhammed Gûrî’nin kumandanlarından Kutbüddin Aybeg’in saldırılarına mâruz kaldı. Aybeg, Lahor’da yerli halk ile karışan ve Urduca’nın ilk şeklini konuşan müslüman askerleri de yanına alıp 1193’te Delhi’yi ele geçirdi ve 1206’da Delhi Sultanlığı’nı kurdu. Kutbüddin Aybeg’in Delhi’ye getirip yerleştirdiği bu askerlerin diline Delhi halkının konuştuğu Khari Boli’nin de eklenmesiyle bugünkü Urduca ortaya çıktı (*JRAS* [1930], s. 391-392). Bailey’in bu teorisi mantıkî açıdan doğru temellere oturmakla beraber bu konudaki tartışmalara son verilememiştir.

Pakistanlı Seyyid Süleyman Nedvî (ö. 1953), yeni bir teori ortaya atarak Urdu dilinin Sind eyaletinde teşekkül etmeye başladığını ileri sürmüştür. Nedvî, Emevîler’den Muhammed b. Kâsım es-Sekâfî komutasındaki müslüman ordularının 93 (712) yılında Sind’i ele geçirdiklerini, 259’da (873) bölgenin Saffârî Emîri Ya’küb b. Leys’e timar olarak verildiğini, müslümanların konuştuğu Arapça ve Farsça’dan Sind’de konuşulan mahallî dile kelime ve gramer kurallarının girdiğini, böylece bir yandan günümüzde konuşulan Sind dili oluşurken diğer yandan Urdu dilinin temellerinin atıldığını belirtmektedir (Selîm Ahter, s. 54-60). Bu konuda ileri sürülen diğer bir görüş ise Urduca’nın Dekken bölgesinde or-

taya çıktığı yönündedir. Bu görüşün sahibi Pakistanlı dilbilimci Nasîrüddin Hâşimî, Sind’in ele geçirilmesinden çok önce daha Asr-ı saâdet zamanında müslüman Araplar’ın Hindistan’ın güneyine Dekken’e yerleştiklerini, burada Arapça ve mahallî dillerin karışmasıyla yeni bir dil oluşmaya başladığını, daha sonraki asırlarda Kuzey Hindistan’dan gelen müslümanların edebî dili Farsça’nın da karışımı ile Dekkenî Urduca’sının ortaya çıktığını kaydetmektedir. Pakistanlı edebiyatçı ve dilcilerden Hâtîr Gaznevî de Afganistan’dan gelen müslüman ordularının ilk geçiş ve karargâh noktası olması sebebiyle Pakistan’ın kuzeybatı sınır eyaletinde yaygın biçimde konuşulan Hindko adlı dilin Urduca’ya temel teşkil ettiğini öne sürmüştür. Urdu dili Hindistan alt kıtasında her din mensubu ve kavim tarafından ortak kabul görmektedir. Bu sebeple değişik dönemlerde bilim adamları ve dilbilimciler tarafından genellikle kendi ana dilleriyle bu dili bağdaştırmak için teoriler üretilmiş, bu da Urdu dilinin hangi dilden türediği ve gelişim süreci konusunu içinden çıkılması güç bir duruma getirmiştir.

Cümle yapısı bakımından büyük ölçüde Farsça’nın etkisinde kalan, Hintçe, Arapça, Türkçe, Farsça ve yerli dillerden ödünç kelime alan Urdu dili bu dillerdeki seslerin hepsini karşılayacak zenginliktedir. Arap harfleriyle yazılan Urdu alfabesi otuz beş harften oluşur. Bunlara okunmayan “nûn-ı gunne” ve “elif-i memdûde” eklenirse bu sayı otuz yediye çıkar. Ayrıca Hintçe ve Urduca’ya mahsus tek sesli, fakat çift harfle yazılan harflerle birlikte alfabede kullanılan harf sayısı elli ikiye ulaşır. Otuz yedi asıl harf şunlardır: ا ب پ ت ث ج ح خ د ڈ ذ ر ز س ش ض ط ظ ع غ ف ق ک گ ل م ن و ه ی .

İlk dönemlerden itibaren özellikle müslüman sülûflerin bir tebliğ vasıtası olarak kullanıp geliştirdiği Urduca hükümdarlar tarafından himaye görmüş, hatta bazı hükümdarlar Urduca şiirler yazıp divanlar oluşturmuştur. Arap, Fars, Türk ve Hindu kültürlerinin karışımıyla bu dilde zengin bir edebiyat teşekkül etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Hüseyin Âzâd, *Âb-ı Hayât*, Lahor, ts., s. 13-30; Jhon Gilchrist, *Qavâ'id-i Zebân-i Urdû* (nşr. Halîlürrahman Dâûdî), Lahor 1962; Gulâm Hüseyin Zülfikâr, “Pencâb meyn Urdû: Urdû kî Kehânî Şîrânî kî Zebânî”, *Oriental Collage Magazine* (ayrı basım), Lahore 1981; Selîm Ahter, *Urdû Edebî Muhtaşar Terîh Târîh*, Lahor 1986, s. 14-18, 25-38, 54-64; Cemîl Câlîbî, *Târîh-i Edeb-i Urdû*, Lahor 1987, II, 799-803; Mahmûd Şîrânî, *Pencâb meyn Urdû*, Leknev 1990, s. 1-96; Mirzâ Halîl Ah-

URDUCA

med Beg, *Urdü ki Lisâni Teşkil*, Aligarh 1990, s. 14-41; Seyyid Muhammed Abdullah, "Gümüş Astar: Urdu Dili, Grameri ve Edebiyatının Gelişimi" (trc. Ahmet Ünal), *İslâm Düşüncesi Tarihi* (ed. M. M. Şerif), İstanbul 1991, IV, 227-228; Halil Toker, *Mirzâ Esedullâh Hân Gâlib'in Hayatı ve Eserleri* (yüksek lisans tezi, 1992), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 13-20; a.m.f., "Urdu Şiirine Genel Bir Bakış", *ŞM*, VIII (1998), s. 285-305; Mes'ûd Hüseyin, *Urdü Zebân ki Târîh kâ Hâkâ*, Aligarh 1996, s. 4-19; Mes'ûd Hüseyin Han, *Mukaddime-i Târîh-i Zebân-i Urdü*, Aligarh 2008, s. 1-70; Hâtr Gaznevî, *Urdü Zebân kâ Mâhez Hindko*, İslâmâbâd 2003; Nuriye Bilik – Nuray Özenç, *Urdu Dili Grameri*, İstanbul 2007, s. 19-26; T. Grahame Bailey, "Use and Meaning of the Term of the Khari Boli", *JRAS* (1926), s. 717-723; a.m.f., "Urdu: The Name and Language", a.e. (1930), s. 391-392; Durmuş Bulgur, "Tarihsel Gelişim Süreci İçerisinde Urduca", *SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 16, Konya 2006, s. 185-200; C. Shackle, "Urdü", *ELP* (İng.), X, 873-877; Fethullah Müctebâi, "Urdü, Zebân", *Dânişnâme-i İrân*, Tahran 1386 hş., II, 351-354; a.m.f., "Urdü, Zebân", *DMBİ*, VII, 541-548.

HALİL TOKER

Edebiyat. Urdu edebiyatının gelişim ve değişim tarihi, Urduca'yı meydana getiren lehçelerin özelliklerine bağlı olarak kuzeyde Pencap ve Delhi, ortada Gucerât, güneyde Dekken coğrafi bölgeleriyle ilişkilidir. Bu merkezlerde Urduca başlangıçta Hindî, Guçrî, Dekkenî, Brac Bhâşâ vb. isimlerle anılıyordu. XII. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar Urdu dili ve edebiyatı daha çok Hindî dili ve onun gramer kurallarının etkisinde bulunuyordu. Bu yüzden Urdu şiirinin en eski örnekleri Hintçe şiirlerin kalıp ve ölçüleriyle örtüşüyordu. XVI ve XVII. yüzyıllardan itibaren Urdu şiiri ve nesri içerik, dil ve ifade bakımından Fars dili ve edebiyatının tesiri altına girdi.

Urdu edebiyatının ilk örneklerine XVI. yüzyıldan önce çok az rastlanır. Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân (ö. 515/1121) Arapça ve Farsça divanının yanında Hindî diline Urduca'nın ilk örneklerini vermişse de Hintçe divanının günümüze herhangi bir şey ulaşmamıştır. Emîr Hüsrev-i Dihlevî, Muhammed Berenî ve Muhammed b. Mübârek Kirmânî gibi Farsça yazan şair ve tarihçilerin eserlerinde de Urduca ibare ve beyitler yer alır. Gucerât'ta kitap halinde düzenlenen Urdu edebiyatının ilk örnekleri, Şeyh Rahmetullah Gucerâtî'nin müridi Şeyh Bahâeddin Bâcin Burhânpûrî'nin (ö. 912/1506) şeyhinin sözlerini topladığı *Hzâzâ'in-i Raḫmetullâh*'taki şiirleridir. Eserin yedinci bölümünde Urdu şiirinden örnekler vardır. Bâcin'den sonra Kâdî Mahmûd Deryâyî'nin (ö. 941/1534) divanı Gucerât'ta Urdu edebiyatının en önemli eseridir. Ali Muhammed Ciyûgâmdehenî'nin

müridi Ebû'l-Hasan b. Abdurrahman Kureşî Ahmedî'nin *Cevâhîr-i Esrâullâh* adlı eserinde derlenen şiirleriyle Gucerât'ta Urdu edebiyatı doruk noktasına ulaştı. Ciyûgâmdehenî'nin şiiri, Urdu edebiyatı üzerinde Hint etkisinin azalıp yerini Fars etkisinin aldığı bir dönemin başlangıcının işaretlerini taşır. Onun ardından Şeyh Hüb Muhammed Çiştî'nin (ö. 1023/1614) Urduca şiiri Fars edebiyatının Gucerât'taki etkisinin en açık örneğini teşkil eder.

Urdu dili ve edebiyatının diğer önemli merkezi Dekken'in XIV. yüzyılın ilk yarısında Alâeddin Halacî ve Muhammed Şah Tuğluk tarafından fethiyle Behmenî Devleti'nin kurulmasından sonra Dekkenî Urduca'sı diye bilinen dille çok zengin bir edebiyat oluştu. Behmenîler'in Dekkenice'yi sahiplenmesiyle ortaya çıkan bu edebiyatta şiir ağırlıktadır. Edebiyatın genelde halk destanları ve efsaneleri, tarihi ve dinî olaylar, ahlâk ve tasavvuf şeklinde üç konuda geliştiği bu dönemin ilk manzum eseri, Behmenî Hükümdarı Ahmed Şah Velî döneminde (1422-1436) Fahreddin Nizâmî'nin kaleme aldığı *Kudâmrâv Pedemrâv* (*Kadem Rao Padam Rao*) adlı destan muhtevalı çalışmadır. Behmenîler'in çöküş devrinin şairi Mirâncî Şemsü'lşâk tasavvuf ve ahlâka dair *Hûşnâme*, *Hûşnağz*, *Şehâdetü't-taḫkîk* ve *Mağz-ı Merğûb* adıyla manzum eserler kaleme aldı. Bu şiirlerin vezin ve kalıpları Hintçe'den alınmasına rağmen şiirlerde kullanılan Arapça ve Farsça kelimeler *Kudâmrâv Pedemrâv*'dakilerden daha fazladır. XV. yüzyıla kadar Dekken, Gucerât ve Mâlvâ'da Urdu dilinin gelişme göstermesinden önce bu bölgelerdeki şairlerin çoğu şiirlerini Farsça yazmaya devam ettiler. Ancak bu yüzyıldan itibaren Urduca halkın ortak dili olmaya başlayınca şair ve yazarlar bu dili kullanmaya yöneldiler. Mutasavvif şair Eşref Biyâbânî *Lâzîmü'l-mübtedî*, *Vâhid Bârî* ve *Nevserhâr* adlı eserlerini Urdu dilinin Hindî şiiri vezinleriyle yazdı. 1527'de Behmenî Devleti yıkıldığında Urduca bütün Dekken halkının ortak dili haline gelmişti.

Bâbürlü Hükümdarı Ekber Şah'ın 1572'de Gucerât'ı kendi topraklarına katması üzerine bölgede meydana gelen siyasî gelişmeler sonucunda şair ve yazarlar sarayın desteğini kaybedince Dekken'e göç ettiler. Dekken Urdu edebiyatının merkezi konumuna geldi. Guçrî Urduca üslûbu ile Dekkenî Urduca'sının karışık şekilde kullanımı bölgede yayıldı. Behmenîler'in yıkılmasının ardından ortaya çıkan mahallî hânedanlardan Bîcâpûr'u merkez yapan Âdilşâhîler döneminde Urduca (Hindî) Dek-

ken'de yaygınlık kazandı ve gelişti. Farsça şiir yazan ve bu dile önem veren ilk hükümdarlardan sonra bazı Âdilşâhî hükümdarları Farsça'nın yerine Urduca'yı saray dili kabul ettiler. "Şâhî" mahlasıyla şiir yazan II. Ali Âdilşâh, Urduca şiir söyleyen şairlere itibar gösterdi. Behmenîler'in ardından Gülkünde'de Kutubşâhîler hânedanını kuran Sultan Kuli, Şiilîği resmî mezhep ve Farsça'yı resmî dil ilân etti; böylece Gülkünde ile Urduca'nın hâkim olduğu Bîcâpûr arasında bir rekabet oluştu. Bununla birlikte bu iki merkez arasında karşılıklı etkileşimler sürdü. İbrâhim Kutubşâhî ve Muhammed Kuli gibi şair sultanların hem Farsça hem Urduca şiir yazmaları ve şairleri himaye etmeleri Urduca'nın gelişiminde önemli rol oynadı. Ancak Gülkünde'deki Urdu edebiyatı Farsça'nın etkisinde kalmaya devam etti.

Dekken'de XVI ve XVII. yüzyılın müellifleri arasında Bîcâpûrlu mutasavvif Burhâneddin Cânım'ın eserlerinde Hindî Urduca'sının üslûp ve geleneğinin etkisi görülmür. *Vaşiyyetü'l-hâdî*, *Hüccetü'l-beḫâ* ve *İrşâdnâme* adlı manzum, *Kelimetü'l-hâkâyık* ve *Risâle-i Vücûdiyye* adlı mensur kitapları bu dönem Dekkenî Urduca'sının ilk eserleri kabul edilir. XVII. yüzyılda Urdu edebiyatında Farsça üslûp ve geleneğinin etkisi doruğa ulaştı ve bazı Farsça manzum eserler Dekkenî Urduca'sına çevrildi. Melik Hûşnûd, Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin *Heşt Bihişt* adlı mesnevisini 1050'de (1640) *Cennet-i Sengâr* adıyla Urduca'ya tercüme etti. Aynı yıl Kemâl Hân-ı Rüstemî'nin Dekkenî Urduca'sına çevirdiği İbn Hüsâm'ın 24.000 beyitlik *Hâver-nâme*'si dönemin en güzel manzumelerinden biridir. Muhammed Nusret Nusretî devrin "melikü's-suarâ" unvanına sahip en önemli şairiydi. Nusretî, Farsça ile Dekkenî şiirinin karakter ve stiline hareketle Urduca mesnevisinde yeni bir tarz ortaya koydu.

Gülkünde'de XVI. yüzyılın en meşhur şairi olan Muhammed Kuli Kutubşâh edebî zevk sahibi bir sultanı. Farsça vezin kurallarını Hint şiirine uyguladı ve Urduca vezinlerinde büyük değişiklikler yaptı. Muhammed Kuli Kutubşâh zamanında sarayın melikü's-suarâsı Molla Esedullah Vechî 1018 (1609) yılında *Meşnevî-yi Kutb-i Müşterî*'yi yazdı. Onun Fettâhî'nin aşka dair *Hûsn ü Dil* adlı eserine dayanan *Seb Res*'i Urdu edebiyatının dinî olmayan ilk mensur eseridir. Muhtemelen bu dönemden sonra Farsça ile harmanlaştırılarak kullanılan Dekkenî, Urduca olarak tanınmaya başlanmadan önce Rîfte diye isim-